

duktion. I Danmark indledte man i 1750'erne en langvarig debat om forbedringer af landbrugssektoren, som førte frem til de store "landboreformer" i slutningen af 1780'erne (se s. 119). Danske konger skaffede sig kolonier i Afrika og Indien. Om ikke pga. guld- og sølvminer så for i hvert fald at kunne handle direkte med de fjerne lande i stedet for at skulle købe dyrt i London eller Amsterdam.

Liberalismen

Alt dette handlede om at effektivisere det feudale system. Først i 1776 fik man et nyt bud på rigdommens fremskaffelse, som brød radikalt med de tidligere tanker.

Adam Smith udgav i dette år "Nationernes Velstand", bogen som er den økonomiske liberalismes teoretiske fundament. Adam Smith påpegede for det første, at markedet af sig selv er i stand til at etablere forbindelse mellem forbrugere og pro-

ducenter. Producenternes udbud og forbrugernes efterspørgsel vil rette sig ind efter hinanden og "blive enige" om en pris, til hvilken alle producerede varer vil blive solgt. Hvis prisen er lav, vil færre producenter sende varer på markedet. I så fald vil efterspørgslen overstige udbuddet, hvorefter prisen vil stige, lige indtil udbuddet er stort nok til, at den givne efterspørgsel vil blive imødekommet. Omvendt hvis prisen er høj. I så fald vil forbrugerne holde sig tilbage, producenterne får ikke solgt deres varer og vil derfor sætte prisen ned, lige indtil der igen er ligevægt mellem de to grundlæggende økonomiske størrelser.

Alt dette sker uden at nogen konger eller skatteopkræver blander sig. Eller sagt på en anden måde: markedet er selvregulerende og klarer sig bedst uden politisk indblanding.

For det andet understegede Adam Smith, at enhver skulle specialisere sig i netop det, som vedkommende

Kapitalismen – det liberale demokrati

Staten er delt i en lovgivende, en udøvende og en dømmende magt. Den lovgivende og den udøvende magt vælges af befolkningen. Befolkningen er delt i forskellige **sociale lag** med forskellige interesser. De forskellige sociale lag kommunikerer indbyrdes og har organisationsfrihed.

De økonomiske værdier bliver skabt i produktionssfæren, hvor **kapitalisterne** ejer resultatet og betaler løn til de ansatte.

kapitalister
↑
arbejdere

var bedst til at lave. Hvis en håndværker var bedre – dvs. hurtigere – til at lave stole end borde, skulle han kun lave stole. Markedet og dermed samfundet ville så få flest mulige stole til den laveste pris. Bordene skulle så laves af en anden håndværker, som var bedre til denne arbejdsproces. Alt i alt ville samfundet blive forsynet med flere borde og flere stole til en lavere pris pr. stk. Flere forbrugere ville få råd til at købe både stol og bord, og alle ville blive glade.

Staten skulle efter Adam Smith koncentrere sig om at fjerne alle forhindringer for at markedet kunne arbejde frit og kunne derefter opkræve skatter som ejendomsskatter eller indkomstskatter. Skattesystemet måtte blot ikke forhindre den bedste udnyttelse af ressourcerne i et samfund.

Senere – i 1817 – udbyggede David Ricardo teorien til også at omfatte udenrigshandel: Hvert enkelt land skulle specialisere sig i den produktion, de var bedst til, og frihandel mellem landene skulle fordele produktionen efter markedets signaler.

Den økonomiske liberalisme er stadigvæk en omdiskuteret teori. I samtiden var den et angreb på alle de kendte institutioner. Hidtil havde man forestillet sig samfundene som organiseret lodret, hvor hver enkelt individ havde haft en plads i en pyramide og havde været nødt til at spørge sin "overordnede" om lov til at gøre dit eller dat, og hvor kongerne i den sidste ende havde haft ansvar for alt og magt over alt. Nu anbefalede den økonomiske liberalisme en vandret organisering, hvor langt det meste i et samfund blev ordnet ved at den enkelte kommunikerede

direkte med sin "sidemand" og gik på markedet og forhandlede pris, hvorefter en byttehandel og en produktion kunne finde sted.

Set i dette økonomiske perspektiv betød "frihed", at man skulle afskaffe den politiske kontrol med produktionen, at hver enkelt skulle lave det, som vedkommende var bedst til, og at skattesystemet skulle indrettes, så det fremmede produktionen i stedet for at gøre den besværligere.

Den politiske dimension var af langt ældre dato. Helt tilbage under investiturstriden (se s. 42) havde man diskuteret grundlaget for henholdsvis kongernes og paven's magt og efterhånden havde det udviklet sig til "naturretten", som påpegede, at samfundet var en frivillig sammenlutning af enkeltindivider, som havde besluttet, at deres fordele ved at arbejde sammen var større end ulemperne ved at skulle bøje sig for andres meninger og indgå i et fællesskab. Enkelte kunne dog få den opfattelse, at de kunne tillade sig at sætte sig ud over fællesskabet, f.eks. ved at stjæle eller udøve vold. Derfor formulerede liberale politiske teoretikere som John Locke i slutningen af 1600-tallet en politiske teori, som påpegede, at staten kun skulle have få opgaver: den skulle lovgive, den skulle sørge for at lovene blev gennemført, og den skulle dømme de borgere, som overtrådte lovene. Derudover skulle staten beskytte borgerne mod overgreb udefra.

Hvis regenterne overskred disse grænser, ville de kunne udvikle et styre til fordel for dem selv eller til fordel for en mindre gruppe – der ville opstå tyrani. Et fællestræk

blandt de politiske filosoffer i 1700-tallet var derfor deres understregning af folkets ret – “Folkesuverænitets-tanken” – til at fjerne en sådan tyrann, evt. med magt.